

Bâli Paşa Camii'nin kitâbesi ile içinden bir görünüşü

nin ölümü üzerine de zevcesi Hümâ Hatun tarafından bitirilmiştir. Bu Bâli Paşa'nın Diyarbekir ve Budin valisi olan ve 966'ya (1558-59) doğru ölen aynı adlı kişi veya 973 (1565-66) tarihli bir vakfiyesi olan Abdurrahman oğlu Bâli Paşa ile aynı şahıs olması mümkün görülmektedir.

Caminin son cemaat yeri mahfil kapısının alınlığında, taşla işlenmiş on bir satırlık kısmen Arapça bir vakfiye bulunmaktadır. İstanbul'da taşla hakkedilmiş dört vakfiye özetinden biri olan bu belge, Bölükbaşı Abdullah oğlu Hızır Bey'in camiye eklediği şadırvan vakfına ait olup 1000 yılı Cemâziyelâhiri sonlarında (Nisan 1592) düzenlenmiştir.

Bâli Paşa Camii, herhalde bu bölgeyi tamamen yakın 1633 yangınından zarar görmüş olmalıdır. Fakat en büyük tahribat 1893 yılındaki büyük zelzelede olmuş, caminin büyük kubbesi tamamen çöktüğü gibi son cemaat yerinin beş bölümünü örten beş küçük kubbe de bunları taşıyan kemerleriyle birlikte yıkılmıştır. 1918'de İstanbul'un çok büyük bir kısmını mahveden Fâtiş yangınında da caminin çevresi tamamen boşaldığından eser uzun yıllar harabe halinde kalmış ve ancak 1935'te kurtarılması çalışmaları başlanarak o yıllarda müteahhit olarak çalışan E. Hakkı Ayverdi tarafından restorasyonu gerçekleştirilmiş ve ana kubbesi yapılmış, fakat son cemaat yeri olduğu gibi bırakılmıştır. Ancak 1965'ten sonra son cemaat yeri Vakıf-

lar İdaresi tarafından tamamlanmıştır. Bugün Bâli Paşa Camii ibadete açık ve iyi durumdadır.

Etrafını taş ve tuğladan karma tekniğe yapılmış pencereci bir avlu duvarı çevirir. Beş bölümlü ve mermer sütunlu son cemaat yeri yakın tarihlerde yeniden yapılmış olmakla beraber bu kısmın daha önceleri de büyük ihtimalle 1766 zelzelesinin arkasından yenilenmiş olduğu, binanın devrine uymayan sütun başlıklarının üslûbundan anlaşılabilir. Cümle kapısı zengin mukarnaslı bir nişin içinde açılmış olup kitâbesi çift renkli taşlardan yapılmış olan kemerin üstünde yer almaktadır. Sağda minare girişi, solda ise mahfil girişi bulunur. Temiz bir işçilikle kesme köfeki taşından inşa edilen mâbed kare planlı olup geçişi pandantiflerle sağlanan 12 m. kadar çapındaki bir kubbe ile örtülmüştür. 1893 zelzelesinde tamamen çöken bu kubbe 1935-1936'da E. Hakkı Ayverdi tarafından betonarme olarak yapılaben buna binanın devrine ve üslûbuna uymayan bir yükseklik verilerek sekizgen biçimli kasnağın üzerine nisbetsiz bir şekilde oturtulmuştur. Sonraları Ayverdi de bunun hatalı olduğunu kabul etmiştir. Cephelerde âhenkli bir biçimde düzenlenmiş üç sıra pencere içeriği aydınlatır. Minare kürsüsünün simetrijî olarak dışarı taşkın bir dörtgen içinde olan mahfil merdiveni, halk arasında, güya bu caminin çifte minareli olarak tasarlandığı yolunda yanlış bir rivayetin doğmasına yol açmıştır. Mahfil üç duvarda da sıralanan 1.50 m. derinliğindeki sivri kemerlerin üzerine oturtulmuştur.

Bâli Paşa Camii çok uzun yıllar terk edilmiş ve üstü açık bir harebe halinde kaldığından iç süslemesi ve eşyası yok olmuştur. 1935 yılı tamirinde alçıdan bir mihrap yapılmış, Ayverdi'nin ifadesine göre başka bir camiden taşınan mermer minber ile Ayasofya'dan getirilen kürsü ve şamdanlar buraya konulmuştur. Bugün görülen kalem işi nakışlar da bu sırada yapılmıştır. Sağ taraftaki minarenin gövdesi çubuklu olup şerefe altı çıkmaları mukarnas dizileriyle sağlanmıştır.

Kaynaklarda caminin yanında olduğu kaydedilen kurucusu Bâli Paşa ile zevcesi Hümâ Hatun'un türbesi ve mezar taşları bugün ortada yoktur. Yalnız sol duvarın 1,20 m. açığında 6 m. kadar uzunlukta bir temel kalıntısı bulunmuştur ki bunun adı geçen türbe ile ilgili olması muhtemeldir. Hazîresinde geç tarihlere ait on kadar kabir bulunmakta-

dir. Taş vakfiyede belirtilen şadırvan da ortadan kalkmıştır. Bunun da altı köşeli temeline avlunun toprak tesviyesi sırasında rastlandığı söylenmektedir.

Bâli Paşa Camii, ilk defa olarak burada ortaya konulduğu üzere, bütünüyle Mimar Sinan'ın ilk eserlerindedir. Bu bakımdan Osmanlı devri Türk mimarisinde özel bir yere sahip olması gereken bir mâbeddir.

BİBLİYOGRAFYA :

Sâi, *Tezkiretü'l-ebniye*, s. 34; *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri 953 (1546)*, s. 216, nr. 1254; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, I, 310-311; Ayvansarayî, *Hadikatü'l-cevâmi'*, I, 64; a.m.f., *Vefeyât-ı Selâtin*, s. 18; C. Gurlitt, *Die Baukunst Konstantinopels*, Berlin 1909-12; Halil Edhem [Eldem], *Camilerimiz*, İstanbul 1933, s. 45-46; *İstanbul Âbideleri*, İstanbul, ts. (Yedigün neşriyatı), s. 17-19; Konyalı, *Mimar Koca Sinan'ın Eserleri*, s. 42-49; Yüksel, *Osmanlı Mi'mârîsi V*, s. 178-183; Abdullah Kuran, *Mimar Sinan*, İstanbul 1987, s. 272; Semavi Eylce v.dğr., *Fotograflarla Fatih Anıtları*, İstanbul 1988, s. 67-68; E. Hakkı Ayverdi, "Bâli Paşa Camii", *İst.A*, IV, 2048-2051. SEMAVİ EYİCE

BÂLİĞ

(bk. BULÜĞ).

BÂLİŞ

(باليش)

Moğollar'da bir para birimi.

Cengiz Han devrinde kullanılan bâlišler altın ve gümüş olarak basılmıştır. Bâliš, Moğollar'ın birbirinden ayrı küçük devletler haline gelmesinden sonra XIV. yüzyılda Çin'de ve İlhanlılar tarafından da İran'da kullanılmıştır. Tarihçi Atâ Melik Cüveynî, Vassâf ve Cüzcânî eserlerinde bu para biriminin dinar, dirhem ve miskal karşılığı değerini farklı olarak vermektedirler. Bu farklılık muhtemelen bâlišin değişik zamanlarda değer kazanması veya kaybetmesinden kaynaklanmaktadır. Meselâ Vassâf altın bâlišin (bâliš-i surh) 2000 dinara, gümüş bâlišin ise 200 dinara tekabül ettiğini belirtmektedir. Buna göre gümüş bâlišin altının onda biri değerinde olduğu anlaşılmaktadır. Kâğıt para olarak bâliš ise 10 veya 6 dinar değerinde idi.

BİBLİYOGRAFYA :

Vassâf, *Tarih*, Bombay 1269/1853, s. 22, 506; Spuler, *İran Moğolları*, s. 332; a.m.f., "Bâliš", *EJ²* (İng.), I, 996; Zeki Velidi Togan, "Moğollar Devrinde Anadolu'nun İktisadî Vaziyeti", *THM*, I (1931), s. 12; W. Barthold, "Bâliš", *IA*, II, 280. (DİA)